

УДК 371(09)(477.8)

ЗМІСТ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ОСТАПА МАКАРУШКИ

Бодак Л.Й., аспірант кафедри
загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті висвітлено погляди О. Макарушки (1867–1931) на зміст патріотичного виховання дітей і молоді. Розкрито роль змісту освіти, важливість історії та особистісних прикладів героїв минулого. Акцентовано на згуртуванні учнів у підготовці та проведенні свят патріотичного змісту, ролі вчителів у патріотичному вихованні підростаючого покоління. Кожен учитель має бути патріотом із серцем та любов'ю до свого народу, працювати для його добра.

Ключові слова: *патріотизм, патріотичне виховання, зміст освіти, діти, українська молодь, О. Макарушка.*

В статті освітлені погляди О. Макарушки (1867–1931) на содержание патриотического воспитания детей и молодежи. Раскрыты проблемы учебников, важность истории и личностных примеров героев прошлого. Акцентировано внимание на объединении учеников вокруг празднования юбилеев и памятных дат. Проанализирована роль учительства в патриотическом воспитании подрастающего поколения. Каждый учитель должен быть патриотом с сердцем и любовью к своему народу, работать для его блага.

Ключевые слова: *патриотизм, патриотическое воспитание, содержание образования, дети, украинская молодежь, О. Макарушка.*

Bodak L.Y. PATRIOTIC EDUCATION IN OSTAP MAKARUSHKA'S PEDAGOGICAL LEGACY

The article highlights the views of O. Makarushka (1867–1931) on patriotic education of children and adolescents. The role of education, the importance of historical events and heroic acts of the past are revealed. These patriotic feelings later influence the character, the way of thinking and are reflected in actions. Personal development is impossible without assimilation of the national values of the past generations.

Key words: *patriotism, patriotic upbringing, content of education, children, Ukrainian youth, O. Makarushka.*

Постановка проблеми. Розвиток педагогічної науки в Україні та її інтеграція в європейський освітній простір актуалізують вивчення і використання творчого доробку українських педагогів, життєдіяльність яких проходила у різні історичні періоди, а їхня педагогічна спадщина не втратила актуальності у сучасних умовах. Розвиток української педагогічної думки Галичини II половини ХХ – першої третини ХХ ст. проходив у складних суспільно-політичних та національно-культурних умовах. У цей період започатковано розроблення фундаментальних засад теорії і практики українського виховання дітей і молоді.

Звернення дослідників до історії педагогіки, переоцінка фактів життя й діяльності окремих особистостей, відкриття нових імен, повернення в історико-педагогічний контекст виховних ідей вимагають по-новому оцінити здобутки вітчизняної педагогіки в контексті історичних подій та скористатися ними у сучасних умовах. У Галичині працювала відома плеяда педагогів, які одним із пріоритетних напрямів уважали відстоювання національно-патріотичних ідей у шкільництві, розуміючи, що власну державу неможливо побудувати без національно свідомої молоді. Самовіддану нау-

ково-педагогічну, культурно-просвітницьку роботу на ниві пробудження національної свідомості українців проводили О. Барвінський, Г. Врецьона, М. Галушчинський, Ю. Дзерович, Б. Заклинський, У. Кравченко, К. Малицька, Ю. Патрицький, І. Терлецький, Л. Ясінчук, І. Ющишин.

Серед визначних постатей, чиї творчі надбання заслуговують на всебічне осмислення, чільне місце займає Остап Макарушка (1867–1931) – український педагог, учений, громадський і культурно-освітній діяч, публіцист, багатогранна діяльність якого відіграла вагомий роль у вихованні підростаючого покоління. Педагогічну діяльність педагог розпочав у 1895 р. на посаді заступника учителя, з 1896 р. працював у Коломийській українській гімназії, з 1905 р. був професором Львівської академічної гімназії. Упродовж 1910–1911 рр. та 1915–1919 рр. очолював Українське педагогічне товариство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх десятиліть з'явилась низка публікацій, в яких відображено внесок українських педагогів у теорію та практику національного виховання. Вивчення творчого шляху педагогів становлять вагомий потенціал для розвитку сучасної педа-

гогіки, теорії і практики виховання. Постать О. Макарушки частково розкрита поряд із найвідомішими західноукраїнськими педагогами другої половини XIX – першої половини XX ст. (М. Галушинського, Ю. Дзєровича, Я. Кузьміва, В. Пачовського, І. Петрів, Л. Ясінчука та ін.). Напрацювання українських учених (Д. Герцюка, Т. Завгородньої, М. Євтуха, З. Нагачевської, Н. Слюсаренко, І. Стражнікової, М. Чепіль та ін.) висвітлюють окремі аспекти педагогічної спадщини О. Макарушки в контексті дослідження актуальних проблем дидактики, теорії виховання, історіографії української педагогічної думки.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення та узагальнення педагогічних поглядів О. Макарушки на зміст і форми патріотичного виховання дітей та молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. У першій третині XX ст. розвиток теорії і практики національно-патріотичного виховання зумовлений зростанням національної свідомості галицьких українців, процесом українізації у Наддніпрянській Україні, впливом європейської педагогічної думки. М. Чепіль стверджує: «Проблема формування національної свідомості спонукала українських педагогів Галичини і Наддніпрянської України до активної співпраці. Це – взаємообмін науково-педагогічною літературою і досвідом роботи, налагодження контактів і зв'язків між освітянами і громадськими діячами, висвітлення важливих подій на сторінках педагогічних часописів, участь у діяльності українських просвітницьких та педагогічних товариств тощо» [8, с. 92].

О. Макарушка був справжнім патріотом і творцем української національної освіти, української культури. У педагогічних працях він неодноразово ставить питання: «Якою має бути школа?» Ідея будівництва національної школи стає для нього близькою ще у студентські роки. Упродовж життя він дає відповідь: школа має розвинути гармонійно всі духовні і тілесні сили й здібності молодшої людини, щоб зробити її здібною для життєвих потреб і справ [5, с. 13–14]. Школа мала основну увагу зосередити на вихованні дітей, формуванні світогляду, характеру, гартувати сильну волю, бажання бути потрібним своїй державі. Від розвитку рідної школи залежить культурний та економічний розвиток держави, поступ народу. Кожна молода людина має права та обов'язки, має займати активну громадсько-політичну позицію. Школа, освіта покликана стати підвалиною добробуту народу, а тому вихованням мають займатися усі свідомі українці.

Серед педагогічної спільноти педагог піднімає питання формування патріотизму у дітей, виховання у них любові до України, знання історії та самобутньої культури рідного краю, використання та вивчення української мови, боротьби за пріоритетні права етнічних українців, готовності ціною власного життя захищати рідну землю, відмова від особистих благ або привілеїв на користь громадської справи. Він – автор підручників із філології та педагогіки. Його праця «Наука виховання» (1922) є одним із перших підручників із теорії і практики виховання для учительських семінарій.

Метою педагогіки є виховання молоді для перспективи, завтрашнього дня, а не для сьогодення, тому її обов'язком є цю перспективу збагнути, її потреби передбачити [4, с. 3]. Тоді ж вийшла друком низка підручників: В. Левицького «Історія виховання і навчання» (1921), В. Калиновича «Наша молодь у переломній добі» (1924), Б. Заклинського «Історія українського виховання» (1919) і «Національне виховання» (1927), Ю. Дзєровича «Педагогіка» (1937), в яких розкрито теоретичні засади виховання підростаючих поколінь. Підручник О. Макарушки використовував М. Ваврисевич – директор загальноосвітньої гімназії, професор педагогічної школи ім. К.Д. Ушинського у м. Києві і пропонував колегам.

Підкреслюючи важливість друкованого слова, О. Макарушка виданням якісних підручників закликає педагогів передбачити вплив тексту книги на несформовану ще особистість. Відомий фізик та педагог Галичини Р. Цегельський (1882–1956) акцентує на істинно самовідданій діяльності О. Макарушки у справі видання та поширення української книжки, яка має відповідати віковим особливостям учнів, пробуджувати інтерес до прочитаного, мати повчальний зміст і справляти виховний вплив. У довоєнний час педагог займався виданням дитячої белетристичної літератури, у 1919–1921 рр. працював над придбанням шкільних підручників для середніх шкіл, передусім для навчання класичної філології [9, с. 36]. Маючи досвід педагогічної діяльності, О. Макарушка у дописах до «Української школи» дає рекомендації вчителям, батькам, учням, яку саме літературу треба читати та використовувати у повсякденному житті [3].

На глибоке переконання О. Макарушки, важливим чинником у формуванні патріотичних почуттів, національної свідомості є зміст освіти, який має бути наповнений історичними традиціями, знаннями культурно-історичної спадщини, загальнолюд-

ськими цінностями. Педагог наголошує на важливості знання історії, історичних прикладів, героїчної боротьби українців для формування національної свідомості молоді. Педагог у літературному жанрі (на прикладі розмови Никольця з татком) описує історичні події в Україні, згадує про одну з перших праць з історії початку XIX ст. – «Історию Руси» О. Барвінського: «Впрочім найбільшого заохотою для вас, молоді, повинно бути бажане, пізнати минушість дорогої нам всім вітчизни, щоби, пізнавши її ліпше, полюбити її тим дужим, цілим серцем, і постановити й собі самому трудитися по силам для її добра» [6, с. 68].

В історичних подіях України є багато прикладів героїзму окремих героїв та й цілих суспільних верств населення: селян, козаків, молоді, яка брала участь у визвольних змаганнях. О. Макарушка як досвідчений педагог та вихователь молоді розумів, що саме історичні приклади героїчної минушини залишають глибоке враження в чужиних серцях молоді. Про козаків педагог розповідає у зрозумілій та доступній формі. «Про козаків згадується вже при кінці XV ст., та славними зробилися вони доперва в XVI ст., а відтак у XVII ст. До наших часів дійшло близько двадцяти літописів козацьких, писаних мовою нашою, польською і російською. По давньому звичаю, деякі з літописців починають від створення світу і доходять аж до своїх часів. Найбільше займали їх воєнні часи Богдана Хмельницького, славного гетьмана запорожців у половині XVI ст., що потрапив цілу Україну підняти до повстання проти панів за те, що гнобили нарід панщиною і переслідували їх віру» [6, с. 58].

Саме з героїчної, почасти трагічної української історії молодь набирається нових думок, цікавого знання, нових моральних ідеалів, чого часто не може дати й оточення. Виховання на історичних прикладах формує такі якості молоді, як: рішучість, відвагу, мужність, сміливість, стійкість, дисциплінованість, наполегливість, ініціативність. Усі ці виховні риси є компонентом такого важливого явища зростання особистості молодої людини, як патріотизм, який, зі свого боку, формує почуття гідності та віру у майбутнє нації.

Про О. Макарушку як доброго організатора та автора багатьох національно-свідомих починань згадує у своїх дописах в журналі «Рідна школа» професор М. Кордуба. За перший рік його перебування в інституті директорами були О. Макарушка і О. Колодницький. Були вони ідейними та зразковими директорами, що своїм

обов'язком на цій посаді вважали значно ширше, ніж цього вимагав статут інституту. Не концентруючи увагу на звичайній шкільній допомозі та контролі, вони займалися морально-духовним вихованням молоді. О. Макарушка на початку навчального року організував в інституті науково-літературний гурток під назвою «Праця». Цей гурток мав статут і свою старшину, яку члени гуртка вибирали двічі на рік. На засіданнях гуртка виголошували реферати, над якими відбувалися дискусії, обговорювали актуальні проблеми шкільного життя, деколи читали перші проби свого пера. Темі наукових рефератів зазвичай підбирав О. Макарушка, керуючись при цьому зацікавленнями учнів, а також пропонував їм потрібну літературу. Він був опікуном гуртка, брав участь у кожному засіданні і після дискусії подавав свої зауваження та загальну характеристику реферату [2, с. 229].

Пріоритетним напрямом виховної роботи українського вчительства О. Макарушка уважав патріотичне виховання дітей та молоді. Виховна діяльність вчительства відбувалося через участь у діяльності читалень, громадських організацій, де у позаурочний час учителі знайомили учнів з історією свого народу, життям і творчістю Т. Шевченка, проводили заходи національно-патріотичного змісту.

Однією серед багатьох ефективних форм патріотичного виховання, запропонованих О. Макарушкою, є шевченківські свята, мета яких – глибше вивчення та популяризація літературної спадщини та ідей Великого Кобзаря. Організовуючи свята серед молоді, педагог сприяв формуванню відповідальності, гордості за свій народ, історичної пам'яті. Молодь, співаючи пісень та популяризуючи творчість українського генія, відчуває свою приналежність до культури та традицій українського народу. З цього приводу О. Макарушка писав: «Пробудження національної свідомості саме під виключним майже впливом живо-го слова української пісні й історії дало нам бажані наслідки» [7, с. 43].

Прикладом активної участі О. Макарушки в організації свят є повідомлення у «Звіті з діяльності українського педагогічного товариства», де педагога делегують у відповідний комітет розвивати діяльність у рамках власного статуту. Товариство не відволікало від участі у діяльності інших товариств, оскільки вони мали загальнонародний громадянський характер. Упродовж 1912/13 н.р. Головний Відділ Українського педагогічного товариства делегував О. Макарушку для підготовки і проведення ювілею Шевченка у 1914 р. [1, с. 160].

Прикладом того, що зерна національної свідомості, посіяні О. Макарушкою, впали на благодатний ґрунт, є постать М.М. Кордуби (1876–1947) – історика, учня М. Грушевського, державного діяча, письменника та мовознавця, українця з яскравою і безкомпромісною, проукраїнською державницькою позицією, автора спогадів про педагогічно-виховну діяльність О. Макарушки. М. Кордуба – один із його учнів – характеризує його як людину інтелігентну, ерудовану, з глибокою та осмисленою позицією педагога і науковця. Учні вражала відкритість та ширість педагога, готовність прийти на допомогу.

У своїй розвідці М. Кордуба продовжує захоплюватися харизмою, почуттям педагогічного такту О. Макарушки, який вмів впливати на молодь власним прикладом та заохочувати до навчальної діяльності. Розуміючи важливість іноземної мови у житті людини, О. Макарушка не тільки при кожній нагоді заохочував учнів вивчати мови, але й зовсім безкорисно викладав на курсах дві іноземні мови (французьку та італійську). Спершу курси відвідували небагато дітей, однак згодом їхня кількість суттєво зросла. Та ці кілька, що навчалися протягом року, здобули собі міцні підвалини для подальшого вивчення мов, оскільки О. Макарушка вмів налагоджувати контакти з дітьми, прищеплювати їм любов до латинської мови, при кожній нагоді вказував на шляхи, як розвивалася французька й італійська мови [2, с. 231].

О. Макарушка був переконаний, що у вихованні майбутніх патріотів значну роль мають відігравати представники української інтелігенції – вчителі. Завдання справжніх педагогів – піднімати призабутий протягом століть національний дух. Кожен учитель має бути патріотом із серцем та любов'ю до свого народу, працювати для його добра. Патріотизм учителя має проявлятися конкретними справами – працею для добра держави, формуванням патріотичних рис у дітей, вихованням свідомої, ідейної молоді, плеканням любові до Вітчизни, до свого народу. Тільки високопрофесійний, творчий, ініціативний, глибоко обізнаний з історією своєї Батьківщини, культурою і традиціями рідного народу, свідомий свого обов'язку вчитель, що проповідував ідеї добра, правди і любові, міг виконати суспільне завдання – виховати національно свідоме підрастаючих покоління. Саме від учителя значною мірою залежить моральна атмосфера у школі, формування освітнього та виховного середовища, яке має моделювати демократичне суспільство. О. Макарушка організовував в учительському

середовищі дискусії, в яких порушував різноманітні теми: реформа в школі, вплив війни на виховання, формування якостей педагогів.

Висновки з проведеного дослідження. О. Макарушка теоретично обґрунтував зміст патріотичного виховання, роль рідної мови, історії, національних свят. Закладені та сформовані у молоді патріотичні почуття згодом вплинуть на характер, спосіб думок та знайдуть відбиток у вчинках. Виховання особистості неможливе без засвоєння нею національних цінностей минулих поколінь. Майбутнє України залежить від молоді, яка пройнята національною ідеєю, свідомо свого героїчного минулого, має глибоке почуття обов'язку працювати на благо власного народу. Перед сучасними педагогами стоять завдання виховання національно свідомих громадян із глибоко осмисленою життєвою позицією. В умовах української держави виховання свідомого громадянина й патріота рідної землі набуває нового змісту у контексті української перспективи.

Подальшого дослідження потребують духовно-моральне виховання дітей та молоді у творчому доробку О. Макарушки, його внесок у вивчення історії шкільництва краю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Звіт з діяльності Українського Педагогічного Товариства (від 1 вересня 1910 р. до 31 серпня 1913 р.). – Львів : Друк. наукового товариства ім. Шевченка, 1913. – 160 с.
2. Кордуба М. Інститут св. Миколая і О. Макарушка / М. Кордуба // Рідна школа. – 1935. – Ч. 15–16. – С. 228–231.
3. Макарушка О. Бібліографія: книжки, часописи / О. Макарушка // Українська школа. – 1929. РХІV. – Ч. 1–4. – С. 111–146.
4. Макарушка О. Вплив війни на виховане / О. Макарушка. – Львів : Друк. наукового товариства ім. Шевченка, 1917. – 20 с.
5. Макарушка О. До реформи середньої школи / О. Макарушка. – Львів : Друк. наукового товариства ім. Шевченка, 1930. – 19 с.
6. Макарушка О. Короткий огляд Русько-Українського письменства від XI до XVIII ст. для ужитку / О. Макарушка. – Львів : Друк. наукового товариства ім. Шевченка, 1896. – 93 с.
7. Макарушка О. Початки нового писемництва в Галичині / О. Макарушка // Україна. – 1928. – Кн. 1(27). – С. 41–46.
8. Чепіль М. Теорія і практика формування національної свідомості дітей та молоді Галичини (друга половина XIX – перша третина XX ст.) : [монографія] / М. Чепіль. – Дрогобич : Відродження, 2001. – 503 с.
9. Цегельський Р. Д-р Остап Макарушка. Посмертна згадка / Р. Цегельський // Українська школа. – 1932. – Ч. 2–3. – С. 35–36.